

Федерална република Германия

Площ:	357 021 кв. км.
Население:	82,8 млн. души (2000 г.)
Столица:	Берлин.
Официален език:	немски.
Религия:	протестанти (36%), католици (35%).
Паритна единица:	евро (германска марка до 2002 г.)
Административно деление:	16 провинции (Бавария, Баден-Вюртемберг, Берлин, Бранденбург, Бремен, Долна Саксония, Мекленбург-Предна Померания, Райнланд-Пфалц, Саар, Саксония, Саксония-Анхалт, Северен Рейн-Вестфалия, Тюрингия, Халбург, Хесен, Шлезвиг-Холщайн).
Държавно устройство:	федерална република. Държавен глава – президент, избран за срок от 5 г. от специално свикано федерално събрание. Законодателен орган – парламент с две камари (Бундестаг и Бундесрат). Изпълнителен орган – правителство с федерален канцлер, който се избира от Бундестага. Министрите се назначава от президента по предложение на канцлера. Всяка провинция има своя конституция, парламент и правителство.

1. Общи бележки

Структурата и организацията на съдебната система във Федерална република Германия (ФРГ) е правно регламентирана на конституционно и законово равнище. Устройствови разпоредби с фундаментално значение се съдържат в глава IX от Основния закон от 1949 г. Тя е озаглавена “Правосъдие” и съдържа текстове относно общата структура на органите на съдебната власт, правомощията и състава на Федералния конституционен съд, видовете върховни съдилища, назначаването на съдиите в тях, възможностите за създаване на федерални съдилища, неуредени пряко в Основния закон, както и ред базисни принципи на правосъдието като цяло и неговите разновидности в частност. С други думи, Основният закон дава уредба на съдебната власт в структурен, функционален и съдържателен аспект.

На законово равнище третата власт е регламентирана в два типа закони – устройствови и процесуални. Част от немската теория и практика дефинира като устройствови не само законите, определящи структурата и организацията на органите на съдебната власт, но и законите, регламентиращи назначаването на магистратите и останалия персонален състав, финансирането на правораздавателната дейност и изпълнението на международноправните ангажименти на страната в областта на правосъдието и вътрешните работи. Ето защо към първата група закони, които се определят като устройствови, в широк смисъл биха могли да се причислят:

- Закон за устройство на съдилищата (Gerichtsverfassungsgesetz);
- Закон за Федералния конституционен съд (Bundesverfassungsgerichtsgesetz);
- Закон за младежките съдилища (Jugendgerichtsgesetz);
- Закон за изпълнение на наказанията (Strafvollzugsgesetz);
- Закон за избиране на съдии (Richterwahlgesetz);
- Закон за германските съдии (Deutsche Richtergesetz);
- Въвеждащ закон към закона за устройство на съдилищата (Einfuehrungsgesetz zum Gerichtsverfassungsgesetz);
- Закон за Съда на Европейските общности (EuGH-Gesetz);
- Закон за тълкувателния протокол на Европол (Europol-Auslegungssprotokollgesetz);
- Закон за съдебните разходи (Gerichtskostengesetz);
- Закон за възможностите за избор на доброволна юрисдикция (Gesetz ueber die Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit) и др.

В повечето от тези закони се съдържат само отделни разпоредби, отнасящи се пряко до устройството на съдилищата. Като устройствени в тесен смисъл биха могли да се определят само Законът за устройство на съдилищата, Законът за Федералния конституционен съд и Законът за младежките съдилища.

Процесуалните закони уреждат функционирането на органите на съдебната власт, изпълнението на техните правомощия и взаимодействието им с другите участници в съответния процес. Такива са:

- Наказателно-процесуалният кодекс (Strafprozessordnung);
- Гражданско-процесуалният кодекс (Zivilprozessordnung);
- Законът за административното производство (Verwaltungsverfahrgesetz).

Смесен характер (както устройствен, така и процесуален) имат Законът за Федералния конституционен съд (Bundesverfassungsgerichtsgesetz) и Кодексът за административните съдилища (Verwaltungsgerichtsordnung).

Прокуратурата не е уредена в Основния закон. От основно значение за регламентацията на нейната организация и дейност са съответно Законът за устройство на съдилищата и Наказателно-процесуалният кодекс.

Разследващите органи според правото на ФРГ са част от структурата на полицията и са включени в изпълнителната власт. Ето защо тяхната правна уредба е дадена предимно в Закона за федералната криминална полиция/служба (Bundeskriminalamtgesetz), като отделни разпоредби се съдържат и в Наказателно-процесуалния кодекс.

Норми относно органите на съда, прокуратурата и следствените органи се съдържат и в някои подзаконови актове, но те имат преди всичко техническо значение и са насочени основно към финансово и материално обезпечаване на тяхната дейност.

2. Организация и функции на съдебната система

Организацията на правораздавателните институции в Германия е подчинена на определени принципи, които са исторически обусловени, свързани са с ангажиментите на страната като член на Европейския съюз и са обект на анализ в правната, политологичната и социологическата наука. Такава е съдийската независимост, правото на всеки да бъде изправен пред независим и безпристрастен съд в рамките на разумен срок, забраната за извънредни съдилища, законоустановеността на всички правозащитни институции и др.

Основните цели, които законодателството и теорията поставят пред функционирането на правораздавателните органи, са справедливост, ефективност, навременност, близост до потребителите на правни услуги (както в териториален, така и в психологически план), прозрачност и др. Наред с това федерализмът, правовата държава и разделението на властите като основни конституционни положения дават своето отражение върху организацията на съда, прокуратурата и разследващите органи.

2.1. Федерален конституционен съд

Специфична особеност на немското право е, че Федералният конституционен съд е част от съдебната власт. Това е значима разлика от повечето други страни, в които Конституционният съд, респективно други аналогични нему органи за концентриран контрол за конституционност, се намират извън класическата схема на тройно разделение на властите на законодателна, изпълнителна и съдебна. Параграф 92 от Основния закон на ФРГ изрично прогласява Федералния конституционен съд за орган на съдебната власт, заедно с другите федерални и провинциални съдилища. Параграф 93 и 94 регламентират съответно правомощията и състава на Конституционния съд, а по-детайлна уредба на този държавен орган се съдържа в Закона за Федералния конституционен съд.

2.2. Организация на общите съдилища

Освен Федерален конституционен съд, германската съдебна система включва няколко подсистеми, всяка от които се оглавява от върховен съд на федерално равнище.

Системата на общите съдилища включва съдилища, разглеждащи основно граждански и наказателни дела.

2.2.1. Районен съд

На най-ниското стъпало в системата на общите съдилища се намира **районният съд** (Amtsgericht), който има аналогични на тези на българския районен съд правомощия. Това е най-масовият съд, който е най-достъпен в териториално отношение за населението. Районният съд се занимава с разглеждането на граждански и наказателни дела.

Правомощията му са подробно уредени в параграф 23 и следващите от Закона за устройство на съдилищата. Делата в него се разглеждат предимно от един съдия, освен в случаите, уредени в глава IV от Закона за устройство на съдилищата. Там се предвижда възможността наказателни дела, които не са от изключителната компетентност на едноличния съдия да бъдат поверени на т.нар. "шофенски съд".

Шофенският съд не само е разновидност на районния съд, но и се изгражда именно към него. Шофенският съд разглежда наказателни дела като първа инстанция в състав един съдия и двама съдебни заседатели, наречени "шофени". Положението на шофените е много близко до това на съдебните заседатели по българското право. Тяхната длъжност е почетна, а задачата им е да допринесат за житейската справедливост на присъдата или решението, като предпазят съдията от професионална едностранчивост.

2.2.2. Провинциален съд

На следващото ниво на съдебната система се намира **провинциалният съд** (Landgericht), който в основни линии е аналогичен на българския окръжен съд. Той се състои от председател на съда, председатели на съдебни състави и други съдии. В него има гражданско и наказателно отделения. Съществува и търговско отделение, което е съставна част на гражданското.

Гражданското и търговското отделение са въззивна инстанция за решенията на районния съд, доколкото те не подлежат на обжалване пред върховния провинциален съд. Наказателното отделение разглежда като въззивна инстанция жалби и протести срещу определенията и решенията на районния и шофенския съд.

Както гражданското и търговското, така и наказателното отделение са първа инстанция по дела с предмет, който е изрично посочен в съответния процесуален закон. Принципът е, че основният и масов съд, в който се разглеждат по-маловажни дела (с по-ниска цена на иска и за по-леки престъпления) е районният, съответно провинциалният съд.

По някои специални категории дела към провинциалния съд се създават и специализирани отделения. Такива са отделението за малолетни и непълнолетни (Jugendkammer), отделението за икономически престъпления (Wirtschaftsstrafkammer) и др.

По граждански дела провинциалният съд заседава или чрез едноличен съдия, или в състав от трима съдии. По наказателни дела се формира или т.нар. "голяма камара", състояща се от трима съдии и двама шофени, или т.нар. "малка камара" в състав един съдия и двама шофени.

Търговските отделения не са задължителни, а само възможни, и се създават по преценка на управлението на съдебната власт в съответната провинция (Landesjustizverwaltung). Териториалната компетентност на тези отделения може да се припокрива с района на съответния провинциален съд, но може да се разпростира и само върху част от него. Възможно е също така седалището на търговското отделение да бъде в различно населено място от това на

самия провинциален съд. Причина за това може да бъде, например, наличието на градове, които са традиционни панаирни, борсови или търговски средища и в които е желателно да се намира седалището на търговското отделение. Друга възможна причина е желанието на провинциалното правителство да стимулира равномерното развитие на населените места под своя юрисдикция.

Към провинциалните съдилища се създават и т.нар. отделения за изпълнение на наказанията (Strafvollstreckungskammern), при условие, че в техния съдебен район съществуват затвори, поправителни домове или други подобни институции, занимаващи се с изпълнение на наказания и поправителни мерки. Задачите на тези отделения са уредени в Наказателно-процесуалния кодекс, Закона за изпълнение на наказанията и Закона за устройство на съдилищата.

2.2.3. *Върховен провинциален съд*

Третото ниво в системата на съдилищата във ФРГ са **Върховните провинциални съдилища** (Oberlandesgericht). Те правораздават в отделните провинции и съставът им включва председател на съда, председатели на съдебни състави и други съдии, които формират гражданско и наказателно отделение. Чрез наредба на провинциалното управление на съдебната власт могат да се създават граждански и наказателни отделения с място на дейност извън седалището на съответния Върховен провинциален съд и чиято компетентност може да обхваща както цялата, така и част от неговата дейност.

Върховният провинциален съд е въззивна инстанция или на районния, или на провинциалния съд, в зависимост от това кой от тях е бил първа инстанция, което се определя от цената на иска по граждански дела и степента на обществена опасност на престъплението по наказателни, или от други изрични разпоредби на закона.

Върховният провинциален съд е първа инстанция по наказателни дела относно изчерпателно изброени в параграф 120 от Закона за устройство на съдилищата престъпления като например държавна измяна, предателство и шпионство, престъпления срещу представители на чужди държави и организации и др. От друга страна, параграф 121 от Закона за устройство на съдилищата посочва компетентността на Върховния провинциален съд като касационна инстанция. Тя включва разглеждане на жалби и протести срещу определени присъди на районния съд, срещу въззивни присъди на малката и голямата камера на провинциалния съд, срещу решения на отделенията за изпълнение на наказанията и др.

2.2.4. *Федерален върховен съд*

На върха на съдебната йерархия на системата на общите съдилища стои **Федералният върховен съд** (Bundesgerichtshof) със седалище в град Карлсруе. В неговия състав се включват председател на съда, председатели на съдебни състави и други съдии, които формират гражданско и наказателно отделение. Федералният министър на правосъдието може да създава отделения и извън седалището на съда.

Към Федералния върховен съд се създават т.нар. “голям сенат по гражданскоправни въпроси” и “голям сенат по наказателноправни въпроси”, които заедно образуват “обединените големи сенати”. В основни линии те са аналогични респективно на гражданско и наказателно отделение и на пленума на българския Върховен касационен съд.

По граждански дела Федералният върховен съд е касационна инстанция. Следва да се има пред вид, че на немското право е позната т.нар. “прескачаща инстанция” както по граждански, така и по наказателни дела. Тя дава възможност на страните по делото да прескочат въззивното обжалване и да отидат направо на касационно разглеждане на спора.

По наказателни дела Федералният върховен съд е касационна инстанция за присъдите и решенията на върховния провинциален съд, както и на окръжния съд в случаите, когато върховният провинциален съд не е компетентен за това.

Двата големи сената, както и обединените големи сенати могат да решават само правни, но не и фактически въпроси. Те могат да постановят решение и без провеждането на устни прения. Решението има задължителна сила за съответния сенат относно разглеждания правен спор. Двата сената разглеждат и решават казусите в състав от петима съдии. Изключение е наказателноправният сенат в случаите, когато разглежда жалби и протести срещу присъди и решения по конкретни дела. В този случай той заседава в състав от трима съдии.

Процедурата за разглеждане на делата пред Федералния върховен съд се урежда от неговия Правилник за организация и дейност, който се приема от пленума на съда и подлежи на утвърждаване от Бундесрата.

2.3. Специализирани съдилища

Наред със системата на общите съдилища, във Федерална република Германия съществуват и няколко други паралелни системи. Те са част от единната система на правосъдието, но притежават тематична специализация, чиято цел е подобряване качеството на правосъдието и съсредоточаване на кадровия потенциал. Основният закон на ФРГ предвижда четири специализирани подсистеми - административноправна, финансовоправна, трудовоправна и осигурителноправна, възглавявани съответно от **Федерален административен съд** (Bund esverwaltungsg ericht), **Федерален финансов съд** (Bundesfinanzhof), **Федерален трудов съд** (Bundesarbeitsgericht) и **Федерален осигурителен съд** (Bundessozialgericht). Със закон е създаден **Федерален патентен съд** (Bundespate ntgericht).

С оглед създаване на единна и непротиворечива съдебна практика, Федералният върховен съд, Федералният административен съд, Федералният финансов съд, Федералният трудов съд и Федералният осигурителен съд създават т.нар. “Общ сенат”. Назначаването на съдиите в тези съдилища става по усложнена процедура. Изисква се решение на съответния федерален министър (например министъра на труда за Федералния трудов съд, министъра на финансите за

Федералния финансов съд и т.н.), взето съвместно със специална избирателна колегия, състояща се от съответните провинциални министри плюс съответстващо на тях число от представители, избрани от Бундестага. Въз основа на така взетото решение президентът назначава съдиите.

Наред с посочените по-горе съдилища, Основният закон предвижда възможността федерацията да създава **военнонаказателни съдилища за въоръжените сили**. Те могат да действат само при състояние на война, както и по отношение на лица, принадлежащи към числения състав на въоръжените сили и изпратени от тях в чужбина или намиращи се на борда на военни кораби. Висша инстанция спрямо военнонаказателните съдилища е Федералния върховен съд.

С федерален закон е създаден и **Федерален дисциплинарен съд**, който разглежда като първа инстанция дела срещу лица, намиращи се в публичноправни отношения с федерацията. Неговите решения могат да се обжалват пред Федералния административен съд.

Основният закон на ФРГ забранява създаването на извънредни съдилища.

2.4. Управление на съдебната система

Във Федерална република Германия не съществува орган, подобен на българския Висш съдебен съвет. Текущото финансово и административно управление на всеки съд се осъществява от неговия председател, в някои случаи подпомаган от заместник председатели. Общото ръководство в административно отношение се осъществява от федералния министър на правосъдието и от провинциалните управления на съдебната власт (Landesjustizverwaltung).

2.5. Назначаване на съдиите

Заемането на съдийска длъжност става по усложнена процедура. Тя варира според вида на съда и мястото му в йерархията. Поради федеративното устройство на Германия и относително голямата автономия на провинциите, включително в областта на правосъдието, съществува значително разнообразие в процедурите за избор и назначаване на съдиите. В някои провинции в тях вземат участие представители на провинциалния парламент и съдебната власт (Хесен, Шлезвиг-Холщайн, Тюрингия и др.), в други – на парламента, изпълнителната и съдебната власт (Хамбург, Бремен). Изборът на членове на Федералният конституционен съд се осъществява от двете камари на Парламента (половината от Бундестага, а другата половина – от Бундесрата), а на федералните върховни съдилища – от изпълнителната и законодателната власт със съдействието на президента по процедурата, посочена по-горе¹. Изборът на съдиите в съдилищата на ФРГ става с участието само на държавни органи и техни представители, а не пряко от народа. Изборът на съдебни заседатели е уреден в глава IV от Закона за устройство на съдилищата.

¹ Andersen U., W. Woyke (Hrsg.) – "Handwoerterbuch des politischen Systems der Bundesrepublik Deutschland, 4. Auflage, 2000, Opladen, Leske+Budricht –S. 195.

3. Прокуратура

3.1. Статут и структура на прокуратурата

Прокуратурата (Staatsanwaltschaft) във ФРГ не е конституционно предвидена институция. Нейната структура е в съответствие със структурата на съдилищата. Прокуратурата е **единна, централизирана и субординирана** институция, въпреки федеративното устройство на Германия. Съгласно параграф 141 от Закона за устройство на съдилищата при всеки съд има прокурор. Става въпрос за йерархията на съдилищата в качеството им на районен, провинциален, върховен провинциален и върховен федерален съд, а не за тяхната функционална специализация на общи, специализирани и т.н. От този факт следва изводът, че структурата на прокуратурата е в съответствие със структурата на съдилищата. Въпреки това прокуратурата е част от изпълнителната, а не от съдебната власт поради няколко причини.

На първо място, прокуратурата не е уредена в глава “Правосъдие” в Основния закон.

Второ, федералните прокурори се подчиняват на федералния министър на правосъдието, а провинциалните прокурори – на провинциалните министри на правосъдието. Съгласно параграф 147 от Закона за устройство на съдилищата правото за наблюдение, контрол и ръководство принадлежи на:

- федералния министър на правосъдието по отношение на генералния федерален прокурор и федералните прокурори към Федералния върховен съд;
- провинциалното управление на съдебната власт по отношение на всички прокурори в съответната провинция;
- ръководителите на прокуратурата към съответните върховни провинциални и провинциални съдилища по отношение на всички служители на прокуратурата от техния окръг.

Провинциалните прокурори са длъжни да изпълняват нарежданията не само на провинциалните министри на правосъдието, но и на федералния министър на правосъдието. Освен това всеки прокурор трябва да изпълнява заповедите на висшестоящите спрямо него прокурори.

Трето, според изричната разпоредба на параграф 148 от Закона за устройство на съдилищата генералният федерален прокурор и федералните прокурори са държавни служители, което автоматично ги причислява към изпълнителната власт.

Подчинението на прокурорите на съответните министри и погорестоящи прокурори е само административно и не засяга същността на конкретните дела. Освен това прокуратурата е независима от съдилищата, като действията на прокурорите се подчиняват на указанията на съда само в изрично предвидените от процесуалните закони случаи. Същевременно на прокуратурата не могат да се възлагат нито задачи от компетентността на съдилищата, нито наблюдение върху тяхната дейност.

3.2. Видове прокурори и компетентност

Съгласно параграф 142 от Закона за устройство на съдилищата служба като прокурор изпълняват съответно:

- генерален федерален прокурор и федерални прокурори към Върховния федерален съд;
- прокурори към върховните провинциални и провинциалните съдилища;
- прокурори към районните съдилища.

Териториалната компетентност на прокурорите се определя съобразно териториалната юрисдикция на съда, към който те упражняват своите функции. Така генералният федерален прокурор и федералните прокурори към Върховния федерален съд притежават компетентност на територията на цялата страна.

Генералният федерален прокурор и федералните прокурори се назначават от федералния президент по предложение на федералния министър на правосъдието след съгласието на Бундесрата. За разлика от България, където чрез механизма на взаимодействие в рамките на Висшия съдебен съвет прокурори влияят върху кадровата политика на съдилищата и обратно, във ФРГ съществуват диференцирани процедури за съдии, прокурори и разследващи органи. По принцип в тях участват политически отговорни органи на изпълнителната и законодателната власт, а в много редки случаи (например в провинциите Хамбург и Бремен) – и на съдебната. Ролята на президента е номинална, а федералната форма на държавно устройство се отчита чрез включването на Бундесрата в процедурите по избор и назначаване на съдии и прокурори.

4. Разследващи органи

Разследващите органи са част от изпълнителната власт. Административното им ръководство се осъществява от съответния полицейски началник, а оперативното и процесуално ръководство – от прокурора. Прокуратурата събира информация за извършени престъпления, ръководи разследването, повдига, предявява и поддържа обвинението.

Във Федерална република Германия разследването по наказателни дела се извършва от **полицията**. Тя има силно диверсифицирана структура. От една страна, съгласно Основния закон, по-голямата част от задачите на полицията влизат в компетентността на провинциите. Само някои основни функции от общодържавно значение се упражняват на федерално ниво. Ето защо, от една страна, полицейските служби се подразделят на федерални и провинциални. От друга страна, в рамките на това деление съществува вторично и функционално разпределение на задачите. Така към федералните полицейски служби можем да отнесем **Федералната гранична полиция** (Bundesgrenzschutz), **Федералната криминална полиция/служба** (Bundeskriminalamt), както и други служби, занимаващи се с международно сътрудничество, с охрана на обекти и събития от национално значение, с разкриване на особено важни с оглед

националния интерес престъпления. От особено значение за предотвратяване и разследване на митнически престъпления, трафик на наркотици и др. е дейността на Митническата криминална служба.

На провинциално ниво са съсредоточени множество служби, занимаващи се с проблеми, които не попадат в изключителната компетентност на федералните служби. От значение за настоящото изследване са общите полицейски сили и службата за криминални разследвания.

Общите полицейски сили имат за задача наред с охраната на обществения ред да разследват и предотвратяват някои помалозначителни престъпления. **Службата за криминални разследвания** се занимава с разследване на тежки престъпления като полови престъпления, организирана и икономическа престъпност, убийства, тежки случаи на кражби и грабежи, трафик на наркотици и хора и др. В рамките на службата за криминални разследвания са създадени отдели, които са специализирани в разследването на съответните видове престъпления.

Разследването по наказателни дела във ФРГ се осъществява от полицейски служители под ръководството и контрола на прокуратурата. Разследващите органи имат право да извършват действия, насочени към разкриване на извършителя и изясняване на фактическата обстановка в рамките на формираната следствена версия. Както прокурорите, така и разследващите органи могат, наред с това, да извършват разпити, да изискват експертизи и др. Допустим е и разпитът пред съдия в предварителното производство. Същевременно някои следствени действия, като претърсване, обиск, изземване и др., могат да се предприемат от прокурорите и разследващите органи след разрешение, а в неотложни случаи – с последващото одобрение на съдия.